

Gospodarji Vaškega sveta so bili prvotno oglejski očaki. Plemiči, ki so si tukaj postavili svoje gradove, so bili podložni plemiči oglejskih očakov. Mogoče so stali gradovi že za časa kranjskih mejnih grofov.

Vas Zapodje je svoj čas nosila ime Stari grad. V temelju se pozna še zidovje starega gradu. Tukaj je stala pred letom 1145. »vila Apfalter«, to je nekako središče velikega posestva rodovine, iz katere so izšli plemeniti Apfalter. Ta posest je prišla l. 1145. v last stiškim menihom. (Schumi. Archiv II. 125.)

Pol ure pred trgom so na Lebeku živeli plemiči, podložni oglejskemu očaku. Leta 1820. se omenja Verson Lebeški. Ta je zapustil vdovo, rojeno pl. iz Kamna. Kot lastniki Lebeka se omenjajo Galli, Einkhürni, Lambergi, Paradaizerji, Witzenštajni (1689) in Pilpachi. Franc Benedikt Pilpach se omenja kot župnik v Šmarjeti na Dolenjskem (1768—1787).

Leta 1515. so se po deželi uprli kmetje svojim graščakom. Napadli so gradove, kjer mogli, so ujete graščake oblekli v kmečko obleko in pognali na delo. Tam so jih zaničevali in vpraševali, kako se počutijo v trdih prtenih hlačah in kocastem jopiču. Uporni kmetje so napadli tudi Lebek. Grad so izropali in menda tudi zažgali. (Valv. XI. 347.) Par desetletij po tej nezgodi se je oglasila v gradu in okolici druga strašna nadloga, črna smrt »kugac. Morila je dolgo časa in trg kakor okolico vaško močno izpraznila. V bližini Lebeka so kopali svinčeno rudo pl. Watzenberg in grofi Tatenbach. Rudokopi so zadeli tudi na žilo bakrene rude. (Valv. XI. 347.)

Trg Vače nam omenja Valvasor (XI. 623). Pove, da je dobil trg ime po grajskem stolpu, ki je stal na Vačah še okoli leta 1389. Ta trdnjava je bil rojstni dom plemenitih gospodov z Vač. Trg leži v visokem gorovju, kjer je malo ravnega sveta; obdelanega polja je veliko, ki pa leži v strminah. Sadja, posebno orehov imajo ljudje veliko. Zraven trga je velik kamnolom, v katerem se najde veliko lupin morskih polžev in školjk.

(Dalje.)

Mirko Kunčič:

Ob materini krsti.

*Umrla mi je mamica.
Med svečami leži,
ne vidi Drejkca svojega,
kako ob njej ihti.*

*Na prsih trudno sklenjene
so tiste roke bele,
ki zvesto zame noč in dan
so delale, trpele.*

*Zaprte sladke so oči,
molči srce ljubeče.
Zašlo za vedno sončece
je moje mlade sreče.*

*Kdo kruh mi rezal bo poslej?
Kdorkoli — grenek bo.
Tako kot mamica, ne bo
me ljubil več nikdo.*

